

Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius

Lyčių lygybės aspektas mokinių ugdyme karjerai

Šiuo metu Europos šalyse moterų išsilavinimas vis dar išlieka aukštesnis negu vyrų, o atlyginimai – mažesni negu vyrų. Iki šių dienų egzistuoja ryški profesinė segregacija, kai moterys dominuoja vienos profesijose, o vyrai – kitose. Lyčių stereotipai – pagrindinis profesinę lyčių segregaciją, žemesnes vyrų išsilavinimo ambicijas ir mažesnes moterų pajamas nulemiantis veiksnys. Moterų kaip šeimos židinio saugotojų vaidmuo ir vyrų kaip išlaikančių šeimą vaidmuo yra dažniausi stereotipai, kurie diktuoja tam tikrų profesinių krypčių pasirinkimą vyrams ir moterims (Schreiber, 1998). Vaikų ugdymas vadovaujantis lyčių vaidmenų stereotipais, daug ką (elgesį, asmenybės savybes, vertybes, interesus, būrelius, profesijas, darbus) suskirstant vaiko gyvenime į tai, kas „vyriška“ ir kas „moteriška“, padaro daugiausia žalos. Betz (1995) kovoje su stereotipais daugiausiai akcentuoja tėvų teigiamą skatinimą, kai vaikai nusprendžia rinktis netradicines karjeras. Tačiau ir mokytojai ar karjeros specialistai gali pakeisti pesimistinius mokinių požiūrius ir įsivaizdavimus. Jaunuoliai, pasirinkę netradicinį karjeros kelią, dažniausiai dėkoja būtent mokytojams, paskatinusiems ir palaikiusiems jų pasirinkimą.

Lytis – socialinės aplinkos sąlygotas reiškinys. Kitaip nei prigimtinė lytis, su žmogaus socialine lyties tapatybe susijusios savybės įsisavinamos socializacijos procese. Įvairūs veiksniai – kalba, šeima, mokykla, bendraamžių grupės, žiniasklaida formuoja žmoguje lyčių skirtumų suvokimą. Lytis – socialiai sukonstruotas biologinės lyties modelis, kuriuo apibrėžiama moterų ir vyrų visuomeninių ir privataus gyvenimo uždavinių, funkcijų ir vaidmenų visuma; tai kultūriškai specifikuotas moteriškumo ir vyriškumo ir santykių tarp lyčių konstruktas.

Lyčių lygybė – moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas bei bet kokios diskriminacijos etninės ar rasinės priklausomybės, amžiaus, negalios, seksualinės orientacijos, tikėjimo ar įsitikinimo pagrindu panaikinimas.

Lyčių lygybės principai yra šie:

- Moterys ir vyrai turi būti lygūs sprendimų priėmimo srityje – remiantis demokratijos principais, kiekvienas asmuo turi vienodas teises lemti visuomenės raidos procesus.

- Moterys ir vyrai turi turėti lygias galimybes darbo rinkoje – moterys ir vyrai turi turėti vienodas sąlygas dalyvauti darbo rinkoje ir gauti vienodą darbo užmokestį už vienodą arba vienodos vertės darbą.

- Moterys ir vyrai turi turėti galimybę vienodai dalytis pareigomis šeimai – ekonominis moterų ir vyrų įnašas į visuomenės gerovę yra vienodai svarbus.

•Moterys ir vyrai turi būti apsaugoti nuo smurto dėl lyties – smurtas yra pats grubiausias žmogaus teisių pažeidimas ir negali būti toleruojamas jokio asmens atžvilgiu.

•Moterys ir vyrai turi būti apsaugoti nuo diskriminacijos dėl jų lyties darbo santykiuose, mokslo ir švietimo srityje, parduodant prekes ir paslaugas, reklamoje.

Stereotipai (teigiami, neigiami) – neadekvatūs realybei, perdėti tam tikrų grupių narių elgesio ir kitų bruožų apibendrinimai (Obelenienė, Narbekovas, 2007).

Lyčių vaidmenų stereotipai – vidinės nuostatos moterų ir vyrų vietos visuomenėje, jų funkcijų ir socialinių užduočių atžvilgiu (Valackienė, Krašenkienė, 2007) arba tai, ką žmonės mano apie vyrų ir moterų elgesį, kokie vaidmenys jiems priskiriami, ko iš jų tikimasi (Myers, 2000).

Lyčių stereotipų išraiška labai pastebima žiniasklaidoje (reklamoje, televizijoje), kurioje vaikai dažniausiai mato stereotipiškus vyrų ir moterų charakterius bei elgesio būdus, skiepijama nuostata moteriai priskirti šeimos, namų sferą, šeimyninių santykių kūrimą (Karuzaitė, 2000; Stonkienė, 2006). Pečiūrienė (2006) pažymi, kad stereotipai įtvirtina vienos iš lyčių blogesnę padėtį visuomenėje; problemos kyla, kai stereotipais grindžiami lūkesčiai ir elgesys: tradiciškai tikimasi, kad vyrai turi būti savarankiški, nepriklausomi, veiklūs, racionalūs, ambicingi, siekiantys karjeros, o moterys – pasyvios, priklausomos, emocionalios, besirūpinančios vaikais ir namų ruoša. Neproporcingas pasiskirstymas pagal lytį švietime, karjeros pasirinkimuose, darbo rinkoje sukelia ekonominių, socialinių, psichologinių problemų.

Pasipriešinti profesiniams stereotipams labiausiai trukdo draugų, tėvų daromas spaudimas, siektinų pavyzdžių stoka žiniasklaidoje, informacijos trūkumas apie karjeros sprendimų pasekmes ir naudą (Bagihole, 2002; Gordon, 2008; Lufkin, 2009). Studijų ir mokymo programų kūrėjai ir įgyvendintojai, dėstytojai, darbdaviai taip pat gali būti nepasiruošę priimti „netradicinius“ karjeros sprendimus priėmusius asmenis, pasirinkusius „netradicines“ studijų ir mokymo programas ir profesijas, pavyzdžiui, darbdaviai gali bijoti, kad jų „netradiciniai“ darbuotojai atbaidys pirkėjus ar kitus klientus. „Netradicine karjera“ vadinama asmens pasirinkta profesija, kai tos pačios lyties šios profesijos atstovų yra mažiau negu 30 proc. (Perrone, 2009). Moterų netradicinės karjeros pavyzdžiai apima mokslo, inžinerijos, prekybos ir statybos sritis, vyrų netradicinės karjeros pavyzdžiu gali būti socialinio darbo, slaugos, pradinio ugdymo sritys.

Lietuvoje atlikti švietimo tyrimai (A. Novelskaitė, G. Purvaneckienė, 2010; D. Domeikytė, 2010) taip pat patvirtina, kad tiek mokytojai, tiek mokiniai vadovaujasi lyčių stereotipais, kurie iš dalies nulemia mokinių profesijos pasirinkimą. Kai kurios lyčių skirtybės yra prigimtines, tačiau daugelis jų dirbtinai sukurtos ir palaikomos, tapusios stereotipinėmis nuostatomis lyčių atžvilgiu. Stereotipus apie „vyriškas“ ir „moteriškas“ profesijas įmanoma pakeisti. Tai įrodo kai kurie atlikti darbai, pavyzdžiui, įvairūs projektai ir programos, skatinančios merginas rinktis fizinius ir technologijos mokslus, daugelyje Europos šalių davė rezultatų. Labai svarbus ne tik tėvų, bet ir

mokytojų, ugdytojų, asmenų, teikiančių ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas, indėlis ir sąmoningos pastangos išlaisvinti žmones iš daugelio lyčių vaidmenų stereotipų, kurie diktuoja mūsų pasirinkimus visuomenėje.

Ugdydami mokinių savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo ir įgyvendinimo kompetencijas, padėdami mokiniams pažinti ir priimti save – savo asmenybės ypatumus, asmenybę kaip visumą ir asmenybės ypatumų sąsajas su karjera, pažinti socialinę aplinką, socialinius vaidmenis ir jų poveikį asmeninei karjerai, pažinti darbo pasaulio galimybes, įvairovę ir kaitą, tikslingai ieškoti praktikos, darbo arba kurti savo verslą, mokytojai ir karjeros specialistai gali:

1. Padėti mokiniams identifikuoti ir atpažinti savo vertybes, polinkius, gebėjimus ir atsižvelgti į juos, priimant sprendimus, susijusius su profesijos pasirinkimu, nepasiduoti lyčių stereotipams. Padėti mokiniams atpažinti savo profesinius lūkesčius ir drąsiai siekti jų įgyvendinimo, skatinti kelti gyvenimo ir karjeros tikslus, artimus savo gebėjimams, polinkiams, vertybėms, atsiribojant nuo „vyriškų“ ar „moteriškų“ svajonių profesijų įsivaizdavimo. Raginti mokinius analizuoti savo pasirinkimus, atpažinti veiksnius, paskatinius rinktis vienus ar kitus mokomuosius dalykus, vieną ar kitą studijų programą ir pan.

2. Ugdyti mokinių kritinį mąstymą ir informacinį raštingumą, kuris leistų analizuoti įvairius socialinio gyvenimo aspektus lytiškumo požiūriu bei jo įtaką teisei, politikai, mokslui, menui, švietimui ir kt.

3. Skirti daugiau dėmesio reflektavimo kompetencijai tobulinti, pvz., gebėjimui pozityviai reaguoti ir grįžtamąjį ryšį panaudoti kaip galimybę tobulinti savo požiūrį, elgesį, peržiūrėti vertybių sistemą (pokalbiai, diskusijos ir debatai (taip pat ir su žymiais žmonėmis, tėvais) suteiktų galimybę tiek mokiniams, tiek tėvams tobulinti savo požiūrį į vyrų ir moterų karjerą, į gerai apmokamą darbą ir pan.).

4. Paskaitų, ugdymo karjerai seminarų, profesinio veiklinimo vizitų metu kurti pozityvias nuostatas, įvairovę ir skirtumus gerbiančią bei antidiskriminacinę praktiką skatinančią aplinką, propaguoti sėkmės pavyzdžius (pasitelkti filmuotą medžiagą, pasinaudoti socialinės partnerystės teikiamomis galimybėmis ir kt.).

5. Skatinti mokinių motyvaciją siekti tolerancijos, partnerystės bei lyčių lygybės ne tik pamokose, bet ir už mokyklos ribų, savanoriškoje veikloje, kitose socialinėse veiklose. Suteikti žinių ir padėti formuoti išgūdziamus, kurie leistų išvelgti skirtingumus tarp lyčių, atpažinti, kurios skirtybės prigimtines, kurios dirbtinai sukurtos, pripažinti įvairovę ir lygybę, numatyti netolerancijos pesekmes.

6. Taikyti metodus, kurie būtų nukreipti į mokinių nuostatų, vertybių bei palankių emocijų formavimą. Tiek pedagogų, tiek mokinių ir jų tėvų kompetencijų lyčių lygiavertiškumo

aspektu ugdyje, svarbu ne tiek žinios ir gebėjimas jas taikyti, kiek palankaus požiūrio, vertybių, motyvacijos ir emocijų sritys. Siekti, kad visi ugdymo procese taikomi metodai pirmiausia būtų paremti pozityviu mąstymu ir sėkmės pavyzdžiais. Sėkmės pavyzdžiai, jų propagavimas (pvz., mama, pristatanti savo „vyrišką“ profesiją) sudarytų prielaidas praktiniam lyčių lygybės ir partnerystės principų įgyvendinimui.

7. Savo kaip mokytojo ar karjeros specialisto veikla aktyviai prisidėti prie atviros, tolerantiškos mokinių įvairovei mokyklos kūrimo, kad kiekvienas mokinys jaustųsi saugus, gebėtų ne tik pažinti, bet ir priimti savo asmenybės ypatumus, nebijotų būti nuoširdus, dalytis savo patirtimi, svajonėmis, siekiais, jausmais, nebijotų būti atstumtas dėl to, kad yra ar nori būti kitoks nei daugelis.

8. Suteikti greitą ir konstruktyvų grįžtamąjį ryšį mokiniams palaikant jų savęs vertinimą ir savigarbą. Remti mokinių netradicinius mokymosi ir profesinius pasirinkimus, suteikti visą reikalingą informaciją.

Naudota literatūra ir šaltiniai

1. Ališauskienė S., Gerulaitis D., Vaitkevičienė A. Studijų programų rekonstravimo, užtikrinančio lyčių lygybės, partnerystės ir tolerancijos kompetencijas, metodologija [interaktyvus]. (2007). Šiauliai: Šiaulių universitetas, Lyčių studijų institutas [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=2397&lang=lt>.
2. Domeikytė D. Vyresniųjų klasių moksleivių lyčių požiūrio skirtumai planuojant studijas [interaktyvus]. (2010). Vilnius: Santalka: Filologija, Edukologija [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpe.vgtu.lt/index.php/cpe/article/viewFile/coactivity.2010.33/5>>.
3. Overcoming gender blindness in careers guidance. EQUAL Success stories [interaktyvus]. (2005). European Commission [žiūrėta 2015 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/data/document/etg4-suc-gm-vocguidance.pdf>.
4. Purvaneckienė G. Profesijos pasirinkimo segregacija pagal lytį [interaktyvus]. (2012). Vilnius: Vilniaus universitetas, Leidybos direkcija [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/k2/item/2929-profesijos-pasirinkimo-segregacija-pagal-lyti>>.
5. Report on equality between women and men [interaktyvus]. (2014). European Commission [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/annual_reports/150304_annual_report_2014_web_en.pdf>.
6. Ugdymo karjerai programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. V-72.